

Om en jordemoder

– i Vilslev og Jernved sogne samt om sølvstobe givet til hendes 4 døtre

Af Magne Juhl

Under søgningen af oplysninger om sine aner er mange ting gentagelser, idet hovedparten af forfædrene var bønder, men alle støder på spændende ting. Således fandt jeg, endda samme lørdag, først på landsarkivet i Viborg under folketællingen fra Vilslev sogn fra 1801 oplysninger om, at mine tiptiptip-oldeforældre med anenumrene 86 & 87 (vi har jo alle 64 tiptiptip-oldeforældre) Jørgen Pedersen, 64 år gammel, var husmand med jord og gartneri og Gunder Michelsdatter, 55 år gammel, var jordemoder. Samme aften stødte jeg helt tilfældigt på en artikel i »Fra Ribe Amt« fra 1929 (side 420) af N. M.Kromann med titlen »Af Jordemodervæsenets historie i Ribe Amt«, hvor en liste over amtets jordemødre som nr. 5 nævnte Jørgen Pedersens hustru Gunder Mikkelsdatter som jordemoder for Vilslev by og Jernved sogn.

Om uddannelsen af jordemødre lokalt i Ribe amt af stadsfysikus Fridsch i Ribe som en art datidens følger af adgangs begrænsning til uddannelsen af jordemødre i København må henvises til artiklen fra 1929, hvorfra dog skal citeres kravene til udvælgelsen af eleverne, i datidens sprog:

»Ved enhver udvælgende subjekt« må fornemmelig ses på:

- 1, at de ej er over 25 a 26 år.
- 2, have gode fatteevner.
- 3, at kunne læse færdig en trykt dansk bog.
- 4, være af et tækkeligt, sat væsen, hverken

forsagt eller forvoven, men vant til at handle med overlæg og koldt blod.

- 5, have lige veldannede og ikke stive fingre.
- 6, have godt helbred, så de kan tåle nattevågen.
- 7, være bekendt for en dygtig og kristelig opførsel og ej hengiven til sladder.
- 8, at de have lyst til den forretning, hvortil de bestemmer sig.
- 9, at de ej tilforn har udøvet eller lagt sig efter jordemodervidenskaben, da disse formedelst de allerede havende falske begreber vanskeligt lader sig undervise.«

De første 19 blev uddannet i 1792, og Gunder Michelsdatter arbejdede som jordemoder lige til sin død 5. februar 1815, hvilket fremgår af en indberetning fra pastor Lang i Vilslev til stiftamtmand Koefoed i Ribe (pakke B9-515 på landsarkivet i Viborg). Brevet er dateret 15. februar 1815, altså få dage efter Gunder Michelsdatters begravelse. I brevet står:

»Ved tids afvigte Nytaar indberettede jeg efter min Embedspligt, at Giordemoder Gunner Michelsdatter af Wilslef var saa svag, at hun ikke kunne forrette sit vigtige Embede, som hun nu ved Døden er afgangen og blev begravet her på Kierkegaarden sidste Mandag den 13. d. M., saa igen tager jeg min Bøn til Deres Højvelærværdighed, at De vilde soge saa hastig som muligt, at en ny Giordemoder maatte

Den bevarede sølvstob fra Vilslev, set fra tre sider.
Bægeret er godt 12 cm højt og vejer 288 g.

blive beskikket for Wilslef og Jernved Sogne, allerhelst siden ingen heller findes for den søndre del af Sognet med Hjortelund Sogn.

*Wilslef Præstegaard d. 15. Febr. 1815
Underdanig
N. Lang«*

Hun var 69 år gammel ved sin død og har således ikke opfyldt punkt 1 under kravene til udvælgelsen af jordemoderer, og om hun har opfyldt krav nr. 9 er usikkert, da hun skal have været jordemoder i Vilslev i 30 år ifølge oplysninger indføjet i kirkebogen i Vilslev ved hendes begravelse.

Historien her skal nu ikke handle om jordemodervæsenet, hvilket jeg muligvis senere vender tilbage til med bl.a. oplysninger om de

problemer, der opstod, da afløsningen af de 19 jordemødre i årene omkring 1815 blev aktuel.

Det viser sig, at aneparret Jørgen Pedersen og Gunder Michelsdatter fik flere børn, hvoraf fire døtre efterlod sig hver sin slægt, og for hver af disse slægter er der oplysninger i hver sin slægtsbog, der er skrevet helt uafhængigt af hinanden. De samme fire døtre skal ifølge oplysninger fra bogen »Slægtsminder« trykt 1925 og samlet af Thorvald Madsen i Odder have fået en sølvstob i brudegave.

Historien lyder med Thorvald Madsens ord, hvor han fortæller om sin oldemoder Perlene Jørgensdatter:

»Hendes forældre var boelsmand Jørgen Pedersen og Hustru Gunder Mikkelsdatter, også kaldet Gunder Jordemoders, med hensyn til hendes samfundsstilling. Gunder Mikkelsdatter var født i Emmerlev ved Højer (det er ikke rigtigt! Hun er født i Gredsted i Jernved sogn.), hvor der endnu (altså i 1920'erne) findes en gren af slægten. Hun og hendes mand Jørgen Pedersen (født 1739) (ifølge Vilslev sogns kirkebog er han dog døbt 28. april 1737 i Vilslev)) havde 4 døtre: Gunder Marie, gift med Morten Kromand; Dorte, gift med Laust Brok; Perlene, gift med Jesper Madsen; og Ane Marie, gift med Laust Pedersen også kaldet Laust Johnsen - alle 4 søstre bosat i Vilslev. I brudegave fra hjemmet fik hver af dem en sølvstob, hvoraf i hvert fald de to endnu opbevares i slægten. Det fortælles, at der i hjemmets skorstensarne skal være fundet en buddik fuld af gamle ugangbare mønter, hvoraf de lod lave de 4 stob, men at sølvet ikke slog til, så den sidste ikke kunne blive så stor som de tre første. Den mindste fik den yngste datter, som blev i hjemmet. Vist er det, at de 4 stob ved mangt et gilde i slægten har prydet gildesbordet.«

Se, det var jo spændende oplysninger, og de stiller straks nogle spørgsmål: Hvordan så sølvstobene ud? Hvor mange findes endnu og hvor?

Som nævnt viste det sig, at der om alle de fire døtre er oplysninger i hver sin slægtsbog, når hertil medregnes, hvad jeg selv har skrevet sammen om den næstældste af de fire og hendes efterkommere. Det er nævnt i bogen »*Slægten Juhl fra Virkelyst i Jernved sogn*«, der kan ses på det lokalhistoriske arkiv i Jernved. De fire døtres familie og efterkommere skal herefter omtales kort. Her skal de nævnes efter alder, men først kan fortælles, at Jørgen Pedersen og Gunder Michelsdatter desuden fik mindst to andre børn: Gunder, døbt 9. september 1770 og død 9 uger gammel samt Karen, døbt 19. juni 1788, død 4 uger gammel. Derudover nævnes en søn Michel som døde ugift, men om ham er kun fundet oplysninger i Jens M. Lauridsens bog om Vilslevslægten bind 2-3 side 382 og indtil videre ikke i kirkebøgerne.

Dorthe Jørgensdatter blev født 1773 og døbt 25. april. Hun blev gift i Vilslev 31. oktober 1794 med enkemanden Lars, Laust eller Lauritz Jepsen Brok, og hun døde 4. februar 1837. I bogen »*Skadeslægtens historie fra Sneum og Vilslev*« af H. N. Skade, 1964, nævnes en del om deres efterkommere. Her citeres også oplysningerne om sølvstobene fra Jesper Madsens bog, og det tilføjes side 97: »*Den videre fortælling er, at stoben gik fra Laust Broks kone Dorthe Jørgensdatter til sønnen Jørgen L. Brok og svigerdatteren Ingeborg Pedersdatter og fra dem til datteren Ane Jørgensen Brok, der blev gift med Niels Skade. Efter hende gik den videre til datteren Margrethe Skade, gift med Kresten Sørensen Nielsen, og det smukke arvestykke holdes nu i*

ære af deres datter Anna, der er gift med Jørgen Hansen og bor på Kaptejnsgården i Nørre Holsted. Det er naturligt, at stoben ifølge sin oprindelse altid synes at have været betragtet som en arv på kvindesiden; det er den femte kvinde i slægten, der nu har den. De tre første generationers navnetræk er indgraveret på stobens sider.«

Det var altså fundet af den første stob frem til ca. 1964. Nu er den nået et trin videre i denne slægt, idet den ejes af Margrethe Skade Ågesen, født Hansen, gift med Laurids Klausen Ågesen, nu boende i Agerbæk, hvor sølvstoben belv beundret og fotograferet 27. april 1991.

Efter oplysninger fra Ole Faber, Varde Museum, er sølvstoben udført af guldsmed Oluf Nielsen Bützou, der virkede i Ribe fra 1767 til 1811. Se Chr. A. Bøjes bog »*Danske guld- og sølvmærker*«, bd. 2, 1982, s. 311.

Næstældste datter, min tiptip-oldemor, Gunder Marie Jørgensdatter, blev født 1773 og døbt 25. april. Hun blev gift 11. november 1799 i Vilslev med Morten Jensen fra Vilslev. Han kaldtes også Morten Kromand og havde været gift første gang i 1786 med Anne Eilertsdatter, der døde 8. juni 1799. Selv døde han 4. december 1816 og ved begravelsen nævnes han som boelsmand i Vilslev, 61 år gammel. Han omtales i J. M. Lauridsens bog »*Næsbjergslægten*« side 300-, hvor der bl.a. står: »*Han kaldtes altid «Morten Kromand», der må vistnok en gang have været noget kroholderi til ejendommen. - Han skal have været en meget velsitueret mand, men dog skyldte han præsten i byen (ovennævnte pastor Niels Lang) nogle penge. Disse penge og mange flere havde han for længe siden indtjent. Han henvendte sig derfor til præsten for at få betalt sin gæld; men præsten var en klog mand, der godt vidste, at der var uro på pengemarkedet.*

Han sagde: Jeg er så meget optaget i denne tid, Morten Kroman, De kan gøre mig en stor tjeneste ved at tage pengene med Dem hjem igen indtil videre, så skal jeg lade Dem vide, hvornår vi kan ordne vort mellemværende. - Ja, når vor »Faa'r« helst ville vente, tog han pengene med sig, vor »Faa'r« var jo en flink mand.

Nogle dage efter kom statsbankerotten (5. januar 1813), det var det, den Gudsmand havde vidst, men nu ville sjælehyrden nok have sine penge (Det skal til præstens fordel her indskydes, at der i samme bog side 47 omtales et eksempel på, at samme præst opførte sig pænt i en lignende situation). - I hjemmet var der en betydelig del sølvstøj, der var tiltænkt og delt mellem søskendeflokken: - Sølvstøjet måtte nu sælges, for at gælden til præsten kunne blive betalt«.

Dette kan således være forklaringen på, hvordan sølvstoben forlod denne gren af familien. Der er i hvert fald ikke fundet andre spor af den. Ved skiftet efter Gunder Marie Jørgensdatter (skifteprotokol B85-204 side 462), der døde 3. januar 1835, nævnes, at hun var aftægtskone og intet ejede.

Det kan tilføjes, at ægteparret Morten Jensen (Kromand) og Gunder Marie Jørgensdatter ud over de fire børn, der er nævnt i »Næsbjergslægten« havde yderligere to, og herom må henvises til »Juhl-slægten fra Virkelyst i Jernved«.

Den tredje sølvstob blev givet til datteren Perlene Jørgensdatter, der fødtes 1782, døbt 25. december. Hun blev gift 25. oktober 1811 i Vilslev med Jesper Madsen, gårdmand i Vilslev. Hun døde 26. december 1836 og er nævnt i bogen »Slægtsminder« trykt i 1925 og samlet af Thorvald Madsen i Odder, hvoraf fremgår, at brændevinsbrændingen øvede en ødelæggende virkning på Perlene og Jesper

Madsens liv, så det i økonomisk henseende gik stadigt tilbage for dem. I »Vilslevslægten« af J. M. Lauridsen side 382 nævnes, at de havde gården matr. nr. 25 i Vilslev.

Da Thorvald Madsen i Odder har kendskab til to sølvstobe, er det nærliggende at tro, at den ene er i denne gren af familien men kontakt til hans børn og en gennemgang af tilgængelige efterladte papirer på lokalhistorisk arkiv i Odder i efteråret 1992, har ikke resulteret i oplysninger herom, og en efterkommer i en anden gren af Perlenes efterslægt, Mikael Thude i Vilslev, har ikke kendskab til nogen sølvstob.

Skifterne efter Perlene Jørgensdatter og Jesper Madsen giver ikke nogen oplysninger, idet der for begge (skifteprotokol B85-204 side 433 + 472) anføres »myndige arvinger«, d.v.s. der har været selvskifte, og nogen fortegnelse over afdødes ejendele nævnes så ikke.

Den sidste sølvstob, der ifølge Thorvald Madsens oplysninger også var den mindste, blev givet til Anna Maria Jørgensdatter, der blev døbt 20. november 1785. Hun blev gift i Vilslev med Laust Pedersen, boelsmand og tømrer i Vilslev. I J. M. Lauridsens bog »Vilslevslægten« nævnes bl.a. side 382, at Laust Pedersen og Anna Maria Jørgensdatter overtog hendes fødehjem i Vilslev, matr. nr. 60 (1844-matrikulering). Ind under denne gård lagde han sine egne jorder (matr. 48).

Laust Pedersen kaldtes oftest Laust Joensen (faderen hed Peder Joensen, og en søster til denne, nemlig Dorthe Joensdatter, var gift med Gunder Michelsdatters bror Christen Michelsen, der var sognefoged i Gredsted i Jernved sogn). Ved skiftet efter Anna Marie Jørgensdatter (skifteprotokol B85-204 side 161), hvor der blev givet kongelig bevilling til Laust Peder Johnsen til at sidde i uskiftet bo

efter sin afdøde hustru, der var død 23. februar 1834, kaldtes han altså Johnsen.

De havde tre børn, hvoraf den ene, Jørgen Lauritzen, blev tømmerhandler i Ribe, og stamfader til ejerne af Lauritzen-rederiet.

Om denne gren af familien er skrevet bogen »Efterkommere af tømmerhandler i Ribe Jørgen Lauritzen...«, samlet og udarbejdet af fru Rigmor Lillelund i 1973, og i bogen er aftrykt en tidligere bog af Max Grohshennig: »Joen Pedersens agnatiske descendenter«, fra 1907. Endelig må nævnes, at Salomon Frifelt i 1939 skrev bogen »Konsulen« om skibsredder Lauritz Ditlev Lauritzen. I ingen af disse kilder nævnes oplysninger om en sølvstob, og efterkommerne i skibsredderfamilien har i 1991 ikke kendskab til en sådan.

Efter denne gennemgang af de fire døtters forhold resterer spørgsmålet: *Hvor kom pengene fra?*

Hvis historien om sølvskatten passer, er pengene sandsynligvis samlet før svenskerkrigen.

Det er nu ikke sikkert, historien om sølvfundet er helt tilforladelig, thi en helt tilsvarende historie om et fund beskrives i »Fra Ribe Amt« 1943, side 656, hvor Roar Skovmand citerer J. Olrik: Drikkehorn og Sølvstøj fra Middelalder og Renæssance, hvor der side 144 står: »1841 fandtes under skorstenen i et hus i Vilslev by en træbuddike med ni og tyve udenlandske specier (1550-1658)«.

Fra den kgl. mønt og medaillesamling er fundbeskrivelsen rekvireret, og overinspektør Jørgen Steen Jensen påpeger her, at der er et kildekritisk problem, da det ikke er sandsynligt, at der både i 1790'erne og i 1841 er fundet en sølvskat i Vilslev under ensartede fundomstændigheder, og han tilføjer: »Jeg vil tro, at beretningen om 1841-fundet er smittet

tilbage til 1790-fundet - hvis der (NB) overhovedet har været et sådant ældre fund«.

Om fundet fra 1841 lyder fundbeskrivelsen i Nationalmuseets notater: »Af Tømmermand Peter Jepsen af Wilslef Byn under Ribe Amt blev den 21. Maj 1841 funden i Knud Frederiksens Huus i Wilslef under Skorstenen en nedgraven dreiet Træbuddik, som var hen-smuldret 29 franske og hollandske Speciesdalere, hvoraf de ældste er fra Mauritius Kurfyrst af Saxen fra 1550 og de yngste er fra Geldern præget 1658. Af disse 29 stk. beholdt Kabinettet 19 stk.«.

Det er svært at vurdere, hvor mange Speciesdalere, der skulle til at få fremstillet tre større og en mindre sølvstob.

Hvis pengene til sølvstobene ikke stammer fra et fund, må de være fremkommet på anden vis. Indtægterne fra en gartner har næppe været store, og de har med sikkerhed ikke været det for jordemoderen, hvilket med tydelighed fremgår af forhandlingerne ved ansættelsen af den næste jordemoder i Vilslev og Jernved sogne, Karen Jørgensdatter, der i øvrigt var fra Jernvedlund og ikke i familie med sin forgænger (arkivpakke B9-575 i Viborg).

Ved Kongeåen tjentes penge ved smugleri, handel med bl.a. stude og brændevin samt ved brønderi, men kilderne er tavse om dette, hvor angår aneparret Jørgen Pedersen og Gunder Michelsdatter. En datterdatters to sønner, Per Smeds drenge Morten og Kristen er nævnt i en smuglerhistorie side 115 i bogen »Fra Darum sogn« af J. P. Nielsen, men det er en senere historie.

Pengene kunne også have været arvet, men det er der ikke noget, der tyder på. Jørgen Pedersens forældre er ikke fundet, men efter lang forgæves søgen p.g.a. de vildledende oplysninger i »Slægtsminder« om, at Gunder

Michelsdatter skulle være fra Emmerlev, er det nu via oplysninger i Nielsbygårds skifteprotokol (G 482-1 side 158) klart, at hun er født i Gredsted som datter af fæstegårdmand Michel Svendsen og hans anden hustru Dorthé Christensdatter. Ved skiftet efter faderen 18. september 1769, hvor Gunder Michelsdatter og Jørgen Pedersen lige var blevet trolovet, var der ikke noget at arve, idet boet havde underskud.

Her kunne sagtens nævnes yderligere oplysninger om de forskellige efterkommere i de fire slægtsgrene, men læseren henvises til de fire forskellige slægtsbøger, der ganske vist også kunne uddybes i større eller mindre grad, især da de ikke alle er helt nye.

Yderligere en slægtsbog har to af slægtsgrene tilknytning til, »*Hans Puggaards slægt*« udgivet i København 1938 (forfatter uoplyst), idet en datter af Gunder Marie Jørgensdatter blev gift med en søn af Christen Hansen Puggard, der var bro til Hans Chr. Hansen

Pugaard, som var gift med en søster (Anna Pedersdatter) til Anna Maria Jørgensdatters mand.

Grunden til oplysningerne om slægt i Emmerlev sogn i »*Slægtsminder*« er muligvis, at Peder Svendsen, der var søn af Svend Michelsen, en halvbror til Gunder Michelsdatter, blev fæstegårdmand i Vester Gammelby i Emmerlev sogn. Nævnte halvbroder til Gunder Michelsdatter er i øvrigt min tiptiptiptipoldefar, så der er tale om såkaldt anesammenfald, hvad angår deres fælles far.

Gennemgangen her viser, at man kan være heldig at finde mange skriftlige kilder til oplysninger om sine forfædre, men nogle oplysninger må tages med forbehold.

Hvis nogen af læserne kan bidrage med oplysninger om de sidste tre sølvstobe, modtages de med taknemmelighed.

Magne Juhl, f. 1947, overlæge, Rævehøjen 2, 8800 Viborg, skrevet til Lokalårbogen for Bramming Kommune.